

L'UBO OLACH

◁ CLEMENTIS ▷

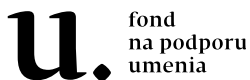
MINISTER NA POPRAVISKU

MARENČIN PT

*Čieže to ovečky hore grúňom idú?
To sú Janíkové, čo ho vešať budú.*

Vydanie knihy z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia

© Lubo Olach, 2025

© Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava, 2025

Jelenia 6, 811 05 Bratislava

marencin@marencin.sk www.marencin.sk

Photo © Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine

Cover © Marenčin Media

Layout © Marta Blehová

1075. publikácia

1. vydanie

ISBN 978-80-569-1225-6

ĽUBO OLACH

Clementis

minister na popravisiku

MARENČIN PT

Prológ

JUDr. Vladimír Clementis sa narodil dvadsiateho septembra 1902, patrí k tým nemnohým slovenským politikom, o ktorých nikdy nie je zbytočné písať. Počas svojho neobyčajne rušného života dokázal veci, o akých sa iným ani nesnívalo. Vyrastal v učiteľskej proslovenskej evanjelickej rodine, o ktorú sa mohol vždy oprieť. Clementis nebol len politik, diplomat, publicista, spisovateľ, intelektuál či politológ. Mal aj pevný charakter, čo sa mu nakoniec stalo osudným. Je paradoxné, že Clementisa odsúdili na smrť jeho vlastní ideoví súputníci. Tí ho výrokom súdu nechali popraviť ako nejakého vraha, keď ho dali obesiť. Možno ho odstránili preto, že nad nimi vyčnieval a bol prostoreký. Pred neskorším predsedom vlády Viliamom Širokým pri nezáväznej debata v kaviarni v Paríži kritizoval Stalina za to, že súhlasil s paktom Ribbentrop-Molotov. A iný pohľad mal aj na fínsko-ruskú vojnu. Neskôršie ho jeho veľký priateľ, ruský spisovateľ Ilja Erenburg varoval, že Stalin si takéto veci pamätá a neodpúšťa, ale už bolo neskoro. Široký sa postaral o to, aby sa na ne naozaj nezabudlo.

Clementis však nebol len človek, ktorý sedí za písacím stolom, píše a publikuje. Vedel si aj poriadne užívať. Patril k bohémom, za ktorého sa jeho priatelia nemuseli hanbiť. Nič ľudské mu nebolo cudzie. Pravda, nebol bez viny. Podieľal sa na zavedení komunistického režimu v Československu, ktorého sa nakoniec sám stal obeťou. Než však kat vykonal svoju prácu, Vladimír Clementis spravil veľa záslužnej roboty aj na role dedičnej. Ako

štátny tajomník ministerstva zahraničia ČSR sa pričínil o to, že bratislavské štvrte Jarovce, Rusovce a Čunovo pripadli Bratislave, a teda Slovensku. Aj na tom, že Československo v roku 1948 dodávalo novovzniknutému štátu Izrael zbrane, má Vladimír Clementis veľkú zásluhu. Bez nich by pravdepodobne tento štát dnes neexistoval.

V tejto knižke nie všetko presne zodpovedá histórii. Snažil som sa však veci napísať tak, aby jej čo najviac zodpovedali. Niektoré dialógy budú v rámci licencie autora len domyslené s možnosťou, že sa tak aj naozaj mohlo stať. Chcem v tejto knihe vykresliť postavu a život Vladimíra Clementisa tak, ako sa v tom čase správal, žil, čo dosiahol a urobil. Život a dielo Vladimíra Clementisa si zaslúžia, aby sa o nich čo najviac písalo, a tak sa o nich dozvedala aj mladá generácia.

Po dlhej úvahe som sa rozhodol, že listy a príspevky do novín od Vladimíra Clementisa, ako aj niektorých ďalších politických činiteľov, nechám v pôvodnom znení len s minimálnymi úpravami. Urobil som tak preto, aby sa čitateľ lepšie vžil do dobovej atmosféry.

I. ČASŤ

Maturant

Písal sa rok 1918. Na frontoch prvej svetovej vojny sa chýli-
lo k záverečným bojom. Nemecký generálny štáb sa rozhodol
staviť všetko na jednu kartu. Jeho generáli si uvedomovali, že
majú poslednú možnosť zvrátiť súčasnú nerozhodnú situáciu
vo svoj prospech. Vedeli, že neskoršie prídu na bojisko početné
americké divízie a víťazný prielom na fronte už bude prakticky
nemožný. Preto generál Ludendorff po dlhej príprave zhromaž-
dil všetky svoje sily a dvadsiateho prvého marca 1918 dal pod
závojom rannej hustej hmly povel ku generálnej ofenzíve na
pozície francúzskej a britskej armády. Po mesiacoch a rokoch,
keď sa armády v nekonečných krvavých bitkách preťahovali
o metre, či stovky metrov mnohokrát krvou draho vykúpené-
ho územia, boli zrazu Briti a Francúzi postavení pred hrozivú
skutočnosť. Nemecká armáda postupovala dopredu nie po
yardoch či stovkách metrov, ale po kilometroch. Dokonca sa jej
podarilo prekročiť aj strategickú rieku Marnu. Reálne hrozilo, že
Nemcom sa podarí preraziť front, dobyť Paríž, a tak v poslednej
chvíli rozhodnúť o víťazstve v prvej svetovej vojne.

Úspešný začiatok tejto jarnej nemeckej ofenzívy ovplyvnil aj
politické dianie na Slovensku. Maďarom sa zdalo, že predsa len
vojnu vyhrajú a podľa toho sa aj správali. Napríklad riaditeľ ska-
lického gymnázia mal už pripravený spis, v ktorom ministrovi
školsťva odporučil, aby ôsmim študentom skalického gymnázia
nedovolil študovať na uhorských stredných školách. Medzi nimi
nechýbalo ani meno Vladimíra Clementisa. Maďarizačné snahy
profesorov na skalickom gymnáziu na ňom zanechali hlboké

a trvalé stopy. Ešte po štvrtstoročí si spomínal na triednych profesorov Janosa Kertésza a Ferenca Buzása. Pri vyplňaní štatistických údajov sa profesor Oberle nahneval, lebo skoro každý druhý žiak hovoril, že pochádza z roľníckej rodiny.

„Ja,“ vyhlásil, „už nebudem trpieť, aby trieda mala samých paraszt többségⁱ. Preto, kto sa zase takto prihlási k svojim rodičom, dostane zaucho. Ostatní sa odteraz budú hlásiť za šustrov!“ Aj takto sa robila čistá maďarská národnostná štatistika.

Clementis sa pri nástupe do tejto školy mohol oprieť o svojho staršieho brata Miroslava, ktorý bol v tom čase už v treťom ročníku. Ozajstný bratský vzťah však k nemu nepociťoval. Mal aj ďalších súrodencov. Nevlastného brata Dušana, ktorý bol z nich najstarší. Potom sestry Boženu, Vieru, ktorá zomrela, a Oľgu. S ňou si rozumel najlepšie. Tá mu akosi intuitívne rozumela a on to cítil. Otec bol vyrovnanej povahy, matka bola milá, úzkostlivo pozorná a dobrá žena.

Už vtedy vyznával vernosť niektorým zásadám a ideálom. Lipnutie na starých ideáloch mu ale bolo cudzie. Národnosť však považoval za trvalú a nemennú súčasť človeka, nepodliehajúcu ani zmenám, tlakom či kalkuláciám. Clementis pohrdal slovenskými spolužiakmi, ktorí sa hlásili k maďarskej národnosti, a tak sa prispôbovali maďarizačnému tlaku. Na jeho národné povedomie veľmi vplýval aj starý otec. Ten žil v Martine. K nemu aj so svojím bratom Miroslavom chodievali po ceste domov zo školy. Tá vlakom zo Skalice do Tisovca trvala dva dni. Takže vždy jednu noc prespali u neho. Starý otec, pôvodne učiteľ, pracoval v tom čase ako kustód v Slovenskom národnom múzeu. Svojmu vnukovi rád ukazoval jednotlivé exponáty a vysvetľoval mu, čo pre Slovákov znamenajú. Ukázal mu aj literárny archív. Clementis túžil po tom, aby tu mol zostať pár týždňov a všetko si dobre prezrieť, prečítať. Žiaľ, táto túžba sa mu nikdy nesplnila.

Vznik Československej republiky privítal Clementis v šiestej triede gymnázia, ktoré sa hneď po jej vyhlásení premenovalo

na Masarykovo reálne gymnázium. Vznik republiky mu dodal chuť do štúdia. Až po maturitu vždy študoval s vyznamenaním. V posledných dvoch rokoch školy však u Clementisa nastala zmena. Po prevrate totiž do Skalice prišiel študovať Jan Doležal zo Strážnice. Bol to neobyčajne sčítaný a rozhladený mladík. V očiach spolužiakov sa stal prvým uvedomelým marxistom. Čítal totiž knižky, o akých sa im nikdy ani nezdalo. S týmto spolužiakom sa Clementis rýchlo spriatelil. Bol to on, kto ho oboznámil s prvými pravdami marxizmu a s marxistickými knihami. To bol základ, z ktorého čerpal a vychádzal vo svojom rozlete do sveta politiky počas vysokoškolských štúdií. Na jar v roku 1921 Clementis úspešne zmaturoval. Potom na jeseň zamieril do Prahy na Právnickú fakultu Univerzity Karlovej.

Vysokoškólák

„Mirko,“ oslovil Vlado brata, ktorý už v Prahe študoval tretí rok, „ako to tu vyzerá? Sú tu okrem teba,“ s úsmevom sa ho spýtal, „aj nejakí Slováci? Je štúdium ťažké?“

„No vieš,“ zamyslel sa, „gymnázium to nie je. Keď sa priebežne učíš, tak to zvládneš bez problémov. Veď v Skalici ti štúdium išlo výborne. Krajania sú tu samozrejme tiež. Je tu Daniel Okáli, Vladimír Slávik, Ondrej Kojnok z Liptovského Mikuláša, je tu syn Vavra Šrobára Vladimír, Janko Blaho, Peter Makovický a mnohí ďalší, čo študovali aj v Skalici. Spoznáš sa s nimi v spolku Detvan, do ktorého ťa zavediem. Tam sa schádzajú Slováci, ktorí študujú v Prahe. Je to fajn spoločnosť.“

„Teším sa, že spolu bývame,“ poznamenal Vlado, „môžeme tak chodiť do školy spolu. Aspoň zo začiatku, pokiaľ nespoznám Prahu, nebudem kdekade blúdiť. Na spolok som zvedavý. Už som o ňom počul. Dúfam, že sa mi v ňom bude páčiť, že si s chlapcami padnem do nôty.“

„Neboj sa, sú to výborní chlapci. Aspoň väčšina. Pravda, mnohí z nich sa venujú viac zábavám ako štúdiu, ale to už nie je naša vec.“

Clementis bol vzorný študent. Okrem právnickej fakulty navštevoval aj filozofickú. Zdokonaľoval sa v angličtine, tú vedel už z domu, ale aj vo francúzštine a nemčine, ktoré zatiaľ ovládal slabšie. Všetky skúšky či seminárne práce robil bez výnimky na výbornú alebo s veľmi dobrým prospechom. Už v druhom ročníku sa zapísal do špeciálneho kurzu angličtiny a o rok neskôr, na jar 1923, sa vybral do Drážďan, kde získal celkom solídne

znalosti nemeckého jazyka. Niektorí Clementisovi priatelia či známi o ňom hovorili, že je viac-menej uzavretý človek. V Prahe nevyhľadával, aspoň zo začiatku, spoločenský život, ale venoval sa štúdiu. Nie je však pravda, že sa nezaujímal o dianie na fakultách, ktoré navštevoval. Často chodil aj na schôdzky Detvana. Niet sa čomu čudovať. Veď jeho starší bratia Dušan aj Miro aktívne v spolku pracovali. Na pravidelnej schôdzi dvanásteho novembra 1921 sa do prezenčnej knihy podpísal už ako riadny člen. V Detvane sa názorovo zblíži s Danielom Okálím, Andrejom Siráckym a neskoršie aj s Jánom Poničanom. Stihol sa zoznámiť aj s Janom Sekaninom a bratmi Procházkovými. Títo českí kolegovia ho zaujali.

„Vlado, zdá sa mi,“ oslovil ho Jan Sekanina, „aspoň podľa tvojich postojov pri debatách, že srdcom si lavičiar. Nechcel by si sa pripojiť k nám?“

„Čo máte také zaujímavé, čo by ma mohlo osloviť?“

„Možno nevieš, ale my pôsobíme v Komunistickej študentskej frakcii, v Kostufre. Predpokladám, že myšlienky sociálnej spravodlivosti, ktorá sa dá dosiahnuť len revolučnou cestou, sú ti blízke. Ony majú nesmiernu príťažlivú silu. Iba tie môžu ozdraviť chorú spoločnosť.“

„Znie to zaujímavo. Rád by som sa zúčastnil nejakých vašich schôdzí, aby som počul vaše predstavy o tom, ako spraviť svet spravodlivejší a lepší. Áno, socialistické myšlienky sú mi blízke. Fascinuje ma, že aj starší spisovatelia ako Neumann, Hora, Majerová, tú poznám zo Skalice z Rudého práva, ich podporujú.“

„Týmto ideám,“ zdôraznil Sekanina, „fandia i Wolker, Nezval, Teige, Seifert, Biebl, Vančura a mnohí ďalší.“

Clementis pri svojej rôznorodej činnosti nezabúdala ani na rodičov či sestry. Olge píše, že už bol asi päťkrát v divadle. Opisuje jej, ako bol na neznámej opere, ktorej hudbe vôbec nerozumel a slovám z druhej galérie už vôbec nie. O tom, že nebol nijaký suchár, svedčí aj ďalšie pokračovanie tohto listu:

Povedal som si, že mám trochu voľného času, tak ho využijem na návštevu nejakého kultúrneho zariadenia. Do očí mi padol nadpis nad umelecko-priemyslovým múzeom „Vstup voľný“. Tak som si povedal, že sa tam pozriem. Po príchode do vestibulu sa ma vrátnik nelogicky spýtal: „Vy idete na výstavu?“

„Reku áno,“ odpovedal som mu. Nato mi dal do ruky program a vypýtal si tri koruny. Chvíľu som váhal, ale keď som už zaplatil, povedal som si, tak sa už nevrátim.

Kontrolór pri vstupe na výstavu s úsmevom poznamenal: „Pán je milovníkom dám?“

Nerozumel som mu, ale išiel som dnu. Háďaj, kam som vliezol? Umeleckopriemyselné múzeum je na poschodí a otvorené je len doobeda. V prízemí, kde som sa ocitol zahnaný osudom, aby som sa vyjadril básnicky, bývajú výstavy. Tak aj teraz tam bola. Ale aká! Mohol som si tu pozrieť dámsku bielizeň, gate, košeľe... Boli tam aj novšie trendy módy, plášte, klenoty a všetky totálne hlúposti, čo ženy potrebujú. Rýchle som prešiel cez všetky miestnosti, aby som bol čím skôr vonku. Kontrolór pri odchode s úctivým úsmevom poznamenal: „Vždyť jsem si myslel, že to nebude pána zaujímať.“ Druhý raz si dobre pozriem, kam vkročím.

* * *

Už začiatkom roku 1922 sa dali zaregistrovať prvé kroky socialisticky orientovaných členov Detvana, ktorí na schôdkach spolku popularizovali svoje názory. Napríklad štvrtého februára 1922 Ján Poničan referoval o ženskej otázke. Jeho vystúpenie sa stretlo s odmietavou kritikou a to najmä od Gejzu Vámoša. „Prednášateľ sa nesnaží ženskú otázku riešiť,“ poznamenal zapišovateľ, „ale hovorí radšej o žene, o sufražetkách a podobne.“

„Vlado,“ oslovil Clementisa Poničan, „ja aj ty máme inú krvnú skupinu ako prevažná časť Detvancov. Myslím si, že by sme sa mali aj s ostatnými, ktorí myslia podobne, pravidelne

stretávať. Na schôdzach by sme preberali napríklad Manifest komunistickej strany, dielo Štát a revolúcia a všetko podobné. Čo na to hovoríš?“

„Súhlasím s tebou. Máš nejaký názov, ako by sme taký debatačný krúžok nazvali?“

„Čo tak Voľné združenie študentov-socialistov zo Slovenska?“

„Hm, to by mohlo byť. Vstúpili by doň všetci tí, ktorých sme už menovali, a niektorí ďalší, ktorí by prejavili o tento náš spoločenstvo záujem.“

V Detvane časom získavajú hlavné slovo. To sa neobišlo bez vzrušujúcej polemiky. Zväz slovenského študentstva nakoniec presadil svojho kandidáta za tlačového referenta. Vo voľbách zvíťazil Ján Poničan. Tomu zverili aj redigovanie svojho tlačového orgánu Mladé Slovensko. Voľné združenie však nestihne rozvinúť svoju činnosť, lebo študenti sa rozchádzajú na dlhé letné prázdniny. Clementis mieri do rodného Tisovca. On sa však už nedal zastaviť. Rodina, rodisko, súčasné pomery, politické okolnosti z čias jeho mladosti, celý národ, všetko sa mu zdalo malé. Ambície ho ženú stále vyššie a zaostrovať zrak do diaľky. Chce sa mu vyskočiť z vlastnej kože. Niet divu, že v tomto vnútornom rozbehu sa jeho fantázia zastavila až na nedohľadnej ruskej rovine. Na nej sa mu podarilo objaviť takých historických hrdinov ako boli Lenin a Stalin.

V čase, keď sa ľudácka mládež nadchýnala národnou myšlienkou, Štúrom, Vajanským, autonomizmom, keď sa pre Slovensko dožaduje príslušného podielu na vládnutí, Vlado Clementis otvára pozoruhodný geopolitický gambit. Staví všetky karty na Moskvu, na svetovú proletársku revolúciu.

V jeseni sa v Prahe slovenskí študenti znovu zišli a naštartovali voľné združenie. Každý týždeň organizovali schôdzky. Pod Clementisovým vedením preberali Komunistický manifest. Na základe Poničanových referátov zase hovorili o Leninovej práci Štát a revolúcia, alebo diskutovali o aktuálnych kultúrno-

litických problémoch. Poničan ho ale do istej miery sklamal. Od novembra 1922 zmenil Mladé Slovensko na tribúnu voľno-združenárov. Tí sa začali pretekať v literárnej kritike.

„Počúvaj, Jano,“ oslovil ho Clementis, „nepáči sa mi, čo si urobil s časopisom. Predsa by mal byť zameraný na politiku, dianie v nej, na sociologické a filozofické aspekty. Teraz sa v ňom každý hrá na kritika. Zdá sa mi, že časopis stratil pôvodné zameranie, čo je, myslím si, na škodu veci.“

„Nesúhlasím s tebou. Nevidíš, o čom všetkom ľudia píšu? Že sú tam aj veci, ktoré sa nám nepáčia, je fakt, ale tie kladné rozhodne prevažujú. Nemôžeš byť taký úzkoprŕý. Ako hovorí tatíček Masaryk: demokracie, toť diskuse. Tú musíš mať aj v socialistickom hnutí, aby sme čo najskôr postupovali vpred za naše ideály.“

„Jano,“ zdôraznil Clementis, „nemám nič proti literatúre, ale ona sama nestačí na premenu spoločnosti.“

Nakoniec sa nechal presvedčiť. Ako stály návštevník divadla podľahol literárnym nadšencom a do decembrového čísla napísal recenziu na hru Karla Čapka Věc Makropulos. Prekvapujúco hravo skritizoval autorovu povrchnosť. Priznal mu však formálnu úroveň a esprit. Nakoniec jemne ironicky podpichol aj nedivadelné zložky spoločnosti. Najskôr európske.

„Sotvaže sa Čechoslováci objavili na mape Európy, už sa o nich svet dozvedá toľko zaujímavostí. Sú to ľudia ako ostatní civilizovaní Európania. Nie sú cigáni, len muzikanti a politici. Ich zem oplýva všetkým, čo si kto zažiada. Majú plzenské pivo a pardubické perníky, piešťanské kúpele a liptovskú bryndzu, priemyselné krízy a koalíciu. Skrátka všetko, čo vyžaduje etiketu milujúca Európa od moderného a slušného štátu. Zahraničný obchod týchto šťastných ľudí bol v poslednej dobe obohatený novým vývozným článkom, čapkovčinou.“

„Obecenstvo,“ píše ďalej, „bolo spokojné, spokojný môže byť so svojimi úspechmi i autor. Kritici majú radosť, že máme drama-

tika, ktorého môžu prví kritizovať, pokladňa bude mať iste príjem a spokojní môžu byť aj tí páni u nás na Slovensku, ktorí nedovolili predvádzať Čapka pred svojím neskazeným ľudom. Oni boli jediní, ktorí sa nedali nakaziť a poblázniť – „čapkovčinou.“

Napísal o hre i o predstavení a zároveň naznačil, že jeho záujem je širší ako len umenie. Má ambície stať sa kritikom spoločnosti. Dokázal to o pár týždňov, v januárovom Mladom Slovensku. V článku Kapitoly o nás polemizoval so staršou i mladšou generáciou. Načrtol v nej aj niekoľko vlastných programových myšlienok. Bol to len jeho druhý uverejnený príspevok. Už z neho však vidieť, čo mladého Clementisa trápi. Je totiž presvedčený, že k plnosti života nestačí len umenie. *Národ, ktorý má iba krásnu literatúru, je len na počiatku svojho vývoja a musí sa snažiť ísť vpred. Dnes máme dosť slušný počet literátov, ale málo, alebo vôbec nie kritikov, vedcov, filozofov.* Odmieťa prázdne slová, dožaduje sa činov. Vysokoškooláci by mali podľa neho vnášať do kultúrneho života nové idey a rozhodne by si mali všímať, čo sa vo svete deje.

„Vlado,“ oslovil ho brat Miro, „zdá sa mi, že si pri svojich pravdách nekompromisný. Zamysli sa nad tým. Veď ani ty nie si neomylný. Trochu pokory by ti nezaškodilo. Zbytočne si tak robíš nepriateľov.“

„Ja vychádzam z tézy, že byť pokrokovým znamená ísť za svojimi pravdami. Mladí neuznávajú abstraktné a strnulé pravdy, ale len také, ktoré vnútorne prežili a precítili. Toto subjektívne, ale práve preto záväzné chápanie pravdy, nás robí citlivými voči sociálnym otázkam. Tie dnes burcujú svet a naliehajú na svoje riešenie. Kto ich nevidí a nesnaží sa spolupôsobiť pri ich správnom riešení, nie je pokrokový.“

To, že jeho brat Miro mal do určitej miery pravdu, sa ukázalo čoskoro. Keď v tom istom čísle Mladého Slovenska mal článok aj Ján Poničan, ktorý svoje komunistické presvedčenie aplikoval na oblasť kultúry, volal po triednom proletárskom umení. Po

nutnosti pripojení skutočných umelcov k robotníckej triede. To muselo spolu s „modlobornými“ názormi, ako sa vtedy hovorilo o pro vlasteneckých názoroch ostatných socialisticky orientovaných vysokoškolákov, vyvolať podráždenú reakciu.

V 2. čísle Prúdov zaprotestoval Štefan Janšák. Koncom februára vystúpil proti komunistickej nákaze, ktorá zachvacuje srdcia slovenského študentstva aj Slovenský denník. Proti „poničanovským bludom volá po najširšom uplatnení národných ideálov“. Nezostalo však len pri kampani v tlači. Určite nebola náhoda, že práve v čase rozširujúceho sa vplyvu Voľného združenia slovenských študentov-socialistov v Prahe, a ich aktivity v Mladom Slovensku, sa na valnom zhromaždení Zväzu slovenského študentstva v Ružomberku dospelo k záveru, že „dozrela požiadavka, aby zväz presídlil do Bratislavy“. Neprekvapuje, že tá sa rýchlo zrealizovala a že napokon z redakcie Mladého Slovenska odstránili aj Jána Poničana. V rámci týchto opatrení sa „starostliví“ a národnej veci oddaní reprezentanti Agrárnej strany začali dojímavo starať aj o Detvan. A bolo aj prečo.

Ján Poničan proklamoval svoje stanovisko k poslaniu umenia a umelcov v spoločenskom živote na bratislavskom zjazde Zväzu slovenského študentstva (konal sa 23. – 25. februára 1923). Bol to práve Vladimír Clementis, ktorý sa jednoznačne postavil voči kritikom v Slovenskom denníku aj proti tým, ktorí v študentskom hnutí stanovisko tohto časopisu podporovali.

Proti Janšákovmu rozboru ideového života pokrokovej časti slovenského študentstva Clementis formuloval stanovisko tých, „ktorí sa prihlásili k socializmu“. V ich mene súhlasil „so skrytými a otvorenými výčitkami Janšáka na adresu slovenských ultravlastencov“. Tiež s jeho kritikou stavovskosti, aj keď nevidel jej dobré organizačné stránky. Vyslovil presvedčenie, že Janšák nechcel mať nič spoločné s metódami Slovenského denníka a svoju pozornosť preorientoval na ideovú problematiku slovenského študentstva.

DAV

Keď Vladimír Clementis začínal v jeseni 1924 zimný semester, spolu so svojimi druhmi z Voľného združenia študentov-socialistov zo Slovenska, mal plnú hlavu plánov o novom časopise. Nad ním už dlho uvažovali. Roztržka v Detvane už dávno patrila minulosti. Úspechy voľného združenia boli úzko späté s organizátorskou a stále výraznejšie sa prejavujúcou úlohou Clementisa. Preto neprekvapuje, že pri vzniku nového časopisu, ktorý nazvali DAV, podľa prvých písmen krstných mien Daniela Okáliho, Andreja Siráckeho a Vladimíra Clementisa, mal práve on významný podiel. Hoci ho vychovala literatúra, medzi literátmi sa necítil byť celkom doma. Ironizuje slovenský zvyk všetko začínať básňami. Zdá sa však, že vie, čo sa deje v literárnej Európe. Chce Poničana ako básnika i teoretika udržať tam, kde je najsilnejší, originálny. Verí, že len tvorba spätá s proletárskym hnutím má budúcnosť.

„Dano,“ oslovil Clementis Okáliho, „myslíš si, že ten náš časopis po finančnej stránke zvládneme?“

„To je ťažká otázka, ale budeme musieť. Nepýtaj sa ma ako. Je to na nás, aby časopis žil a mal slušnú úroveň.“

„To je druhá vec, ktorá mi máta v hlave. Rozmýšľam o tom, či sa nám podarí aj s pomocou ostatných zabezpečiť články, reportáže do nášho časopisu na želanej úrovni. Nebude to ľahké.“

„Hovoril som o tom i s Ondrom Siráckym. Neprekypoval sebadôverou. Verí, ako mi povedal, že to spoločnými silami zvládneme.“

„Zdá sa,“ nahlas rozmýšľal Clementis, „že rokovanie s vydavateľom Novotným v Prahe na Žižkove vyzerá sľubne.“

„Áno. No bez príhovoru Eda Urxa u šéfa komunistickej tlače na Slovensku, Klementa Gottwalda a ďalších, by sme to nedali.“

Štart časopisu bol náročný. Zo začiatku doň písali len Urx, Okáli, Sirácky a Clementis. Pritom na fakulte musel týždenne absolvovať štyridsať hodín prednášok a osem hodín telesnej výchovy. Ale ani ostatní na tom neboli lepšie. Potom obzvlášť výrazne vynikne veľkosť ich úsilia a po prezretí prvého čísla aj erudovanosť, s akou pristupovali k tomuto, v slovenských dejinách jedinečnému podujatiu. Prvé číslo DAV-u vyšlo začiatkom decembra 1924. Plní radosti a čerňou voňajúcich výtlačkov nadchýňajúci sa moderným vzhľadom časopisu, Galandovou obálkou a do očí bijúcim červeným výkričníkom ponáhľali sa do Strakovej akadémie. Tam pri v chode predávali po desať korún prvé číslo ich časopisu. Aj jeho náklad museli expedovať vlastnými silami. Ale aj to sa im podarilo zariadiť. Forint, syn železničiara, mal režijný lístok a hneď cestoval s balíkmi DAV-u do Bratislavy. Bolo to lacné, bezpečné a navyše aj rýchle. Takýmto istým spôsobom sa časopis dostal aj do Žiliny, Vrútok či do Ružomberku.

Clementisova publikačná činnosť bola pozoruhodná. V jar-
nom čísle prvého ročníka DAV-u uverejnil obsiahly článok Akultúrny boľševizmus o význame Októbrovej revolúcie pre kultúru v Rusku a kultúru vôbec. V tom istom čísle uverejnil repliku DAV a jeho kritici a článok Neošturizmus a česká kultúra. Nesporne jeho najvýznamnejší po obsahovej i formálne najširšie koncipovaný publikačný počín bol článok Príčiny protičeskej nenávisťi na Slovensku v troch číslach Pravdy z 1., 2. a 3. novembra 1925.

„Pôvodne si chcel tento článok,“ pýtal sa ho Sirácky, „dať do Avantgardy. Prečo si sa rozhodol pre DAV?“

„Zdalo sa mi,“ zamyslel sa Clementis, „že pre náš časopis sa

to hodí lepšie. Názory, ktoré v ňom uvádzam, iste zaujmú širšiu verejnosť, a tak ním upozorním na veci, o ktorých píšem, teda o Slovensku. Obracal som sa v ňom, ako vieš, predovšetkým na českého meštiaka a malomeštiaka s jeho naivnými názormi o Slovensku a Slovákoch. Čitateľov zaujal aj sociálny charakter protičeských nálad na Slovensku. Ten nemožno popierať. Nezáleží na tom, že jedna strana sa snaží dať im náboženský a národný kepienok, zatiaľ čo druhá ich chce pre uspokojenie svedomia vidieť práve tam.“

„Zaujala ma,“ poznamenal Sirácky, „aj stať, v ktorej poukazuješ na rozdielnosť hospodárskeho vývoja, politických a kultúrnych pomerov na Slovensku a v českých krajinách. Dobré si v nej podčiarkol, že za situáciu od roku 1918 je zodpovedné české meštiactvo, ktoré ovláda štát a oproti ktorému je namierený boj Slovenska.“

„Je zrejmé,“ zdôraznil Clementis, „že pomery na Slovensku sa môžu zmeniť jedine veľkorysou hospodárskou politikou. Žiaľ, doterajšie skúsenosti nám ukazujú, že česká a ani slovenská buržoázia toho nie je schopná. Je teda na samom slovenskom triedne organizovanom robotníctve v radoch komunistickej strany, aby sa toho chopilo.“

V čase, keď článok vyšiel, pripravoval sa na tretie rigorózum. Skúšku za prítomnosti dekana fakulty Hoetzela urobil dvanásteho decembra 1925. Clementis ju spravil tak ako všetky predtým. Na výbornú. O desať dní neskoršie bol Vladimír Clementis v staroslávnej aule pražského Karolína slávnostne promován na doktora práv. Clementis hneď po promócii odcestoval domov do Tisovca. Ešte pred Silvestrom si vybavil koncipientskú prax u doktora Ondreja Margoča v Lučenci. Uňho pracoval až do siedmeho februára 1926. Od dvadsiateho šiesteho februára 1926 je Clementis už v Bratislave.

DAV medzi časom zanikol. Tretie číslo mali po redakčnej stránke pripravené. To zvládli aj napriek tomu, že so Siráckym

nemohli počítať a Clementis s Okálím sa pripravovali na záverečné skúšky. Na tlač časopisu nemali peniaze. Plánovali ho vydať na jeseň 1925. DAV, ako Clementis konštatoval v liste priateľom, *„sme utopili v bahne päťtisícového dlhu. Strana má iné starosti, ako nám pomáhať, a časopis z neho vyťahovať. Je to škoda, lebo predsa len sme mali určitý vplyv na časť študentstva, ba na inteligenciu vôbec. Prinajmenšom sme rozkladali a neutralizovali...“*

Zánik DAV-u privítal tajomník Matice slovenskej Štefan Krčméry, ktorý bol tiež redaktorom Slovenských pohľadov. Davisti totiž tento časopis nazvali muzeálnou skamenelinou. „Komunistický DAV zanikol,“ konštatoval s uspokojením v časopise Slovenské pohľady v októbrovom čísle roku 1925. „Tak zanikne všetko, čo sa chce oktrojovať slovenskému životu proti jeho prírode. Márne je akékoľvek financovanie a márne sú akékoľvek umelecké injekcie. Slovensko nie je tabula rasa. Je zem, na ktorej sa oralo a sialo. Jej úroda môže vzrásť len z vlastných koreňov.“

V podobnom duchu, hoci konkrétnejším štýlom, vítal Krčméry v tom istom článku aj zánik Mladého Slovenska. To v skutočnosti bolo druhým orgánom DAV-u. Báľ sa totiž o nový štátny útvar, pre ktorý boli z jeho hľadiska komunisti reálnou hrozbou. Veď v programe mali zmenu spoločenského poriadku. Chyba bola, ako ďalej konštatoval, v neprestajných kompromisoch s mladými pseudokomunistami. „Časopis ako orgán Zväzu slovenského študentstva nemôže ani zďaleka koketovať s tendenciami, ktoré sú namierené na rozvrat nášho slovenského života, ba i štátu. Mladosti je mnoho dovolené, ale takáto samopaš jednako len nie...“

* * *

O Clementisovom živote v rokoch 1926 – 1929 nie je výrazných stôp. Isteže sa v jeho živote všeličo dôležité odohrало, ale veľa toho po sebe nezanechal. Ideová orientácia sem pravda

nepatrí. Clementis v roku 1925, na sklonku vysokoškolského štúdia, dozrel. Prijal marxizmus, včlenil sa do hnutia a vstúpil do komunistickej strany. Život v Prahe medzi vysokoškolákmi a komunistickou inteligenciou mal bezpochyby vplyv na to, že tak urobil. Patril totiž ku generácii, ktorá poznala prvú svetovú vojnu i povojnový chaos a biedu. Na vlastné oči videl krach predvojnových ideí, preto boli jeho protesty jasne namierené proti nim. Privítal Októbrovú revolúciu aj jej ľudí, aj sa s nimi vo svojej tvorbe stotožňoval. No to len pokiaľ sa nestretol s prvými protirečeniami novej spoločnosti a s jej prvým neporozumením. Dvadsiate roky totiž patria rozkvetu sovietskeho umenia. Mená jeho nositeľov – Babel, Majakovskij, Pasternak, Ejzenštejn, Mejerchoľd... priťahovali európsku intelektuálnu elitu. Pôsobili na ňu umeleckými prejavmi a spojitosťou, ktorá bola medzi nimi a mladou sovietskou spoločnosťou.

* * *

Možno je dobre spýtať sa, prečo sa Clementis rozhodol pre rolu právnika. Veď je to typické meštiacke povolanie. Služby advokáta si chudobný človek mohol len ťažko dovoliť. Keď sa ho na to spýtal jeho nevlastný brat Dušan, vysvetlil mu to nasledovne:

„Pre povolanie právnika som sa rozhodol preto, že politika a advokácia sa medzi sebou nebijú. Ba povedal by som, že sa doplňujú. Okrem toho advokácia mi v budúcnosti môže zaručiť existenčnú nezávislosť. Verím, že si raz otvorím advokátsku kanceláriu, aj keď o tom často nehovorím.“

Clementis po získaní doktorského titulu začal pracovať ako auskulant pri súdnej stolici v Bratislave, keďže potreboval päť rokov koncipientskej praxe. Šéfom mu bol bývalý minister JUDr. Vladimír Fajnor. Politickú prácu však neprerušil. Občas prispieval do orgánu KSS Pravda pod pseudonymom Dav, ale

aj pod vlastným menom. Jeho publikačná činnosť v týchto rokoch bola skromná. Aj napriek tomu mu polícia založila tzv. policajnú kartu. V nej sa zaznamenávali zmeny bydliska, stavu, funkcie a účasť na významnejších politických akciách. V roku 1927 sa v nej píše, že je činný ako člen komunistickej strany a požíva plnú dôveru komunistických predákov. Samozrejme tieto dve veci, byť aktívny komunistom a pracovať na dôležitom úradníckom poste, nešli dokopy. Preto si ho po určitom čase Dr. Fajnor zavolať k sebe a z práce ho prepustil. Celú záležitosť však vybavil decentne, adekvátne uhladeným mravom svojich vrstiev. Predtým sa ho však, dalo by sa povedať v priateľskom ovzduší, spýtal, či je komunista. Po svojej jednoznačnej odpovedi Clementis definitívne stratil svoje miesto. Bez roboty však dlho nebol. Našiel si koncipientské miesto u doktora Kubu. Robil tam od prvého júna 1926 do dvadsiateho druhého júna 1931 a to bez väčších nedorozumení.

„Pán doktor,“ spýtal sa ho pri jednom rozhovore jeho zamestnávateľ, „aký máte názor na kremáciu?“

„Hm, to ste ma zaskočili. Ešte som o tom nerozmýšľal. Zrejme preto,“ dodal s úsmevom, „že som mladý a zdravý.“

„Viete,“ vysvetľoval mu doktor Fajnor, „pracujem aj s ďalšími ľuďmi na tom, aby sa v Bratislave postavilo krematórium. Dúfam, že nemáte nič proti tomuto spôsobu pohrebu.“

„Nie, a prečo by som aj mal. Je to nepochybné progresívny spôsob pohrebu.“

„Presne tak,“ spokojne konštatoval šéf. „Pri zaobchádzaní s pozostatkami človeka ľudia zabúdajú, že sami ešte žijú a svojou horlivosťou otrávia každého, kto sa vyhýba myšlienke na smrť a pohreb. Teda v podstate všetkých, s ktorými prídu do styku.“

Clementis sa s ohľadom na doktora Kubu určitý čas zaoberal vybavovaním stavebného povolenia na krematórium.

Jeho myslenie však celkom patrilo k zrodu nového spoločenského zriadenia. Vzťah k „novému Rusku“ bol u Clementisa výraznou súčasťou jeho myslenia a činnosti. Tak to bolo aj u všetkých pravoverných komunistov. Do tohto „šuflíka“ patrila aj vzťah a obdiv k sovietskej kultúre. V decembri 1927 sa prvý raz stretol so svojim budúcim veľkým priateľom, s ruským spisovateľom Iljom Erenburgom. Pri ich večerných posedeniach nechýbal ani Tido J. Gašparⁱⁱ. Hostil ho okrem iného vo vlastnom včelíne, kde sa rozprávali o súmraku demokracie v Európe. Vzájomné rozhovory viedli v nemčine, potykali si a nadšene si pripíjali na bratstvo. Najprv vstali, objali sa, pobožkali a potom pili na ex. Clementis bol z toho priam nadšený. Gašparova štedrosť v rámci spoločných posedení nemala hraníc. Erenburgovi stále dolieval víno. Ten sa ho nakoniec spýtal, prečo sa oňho tak stará a prečo mu toľko nalieva. Odpovedal mu, že jeho úmyslom je spoznať jeho podvedomé ja.

Ilja Erenburg bol bezpochyby nielen zaujímavý človek, ale aj veľký umelec. Ako to v Rusku bývalo častým zjavom, revolucionári pochádzali zo stredných vrstiev. Tak to bolo aj v jeho prípade. Za revolučné aktivity sa ako mladík dostal do väzenia. Znechutený pomermi vo svojej vlasti emigroval do Francúzska. V Paríži sa pohyboval medzi ruskými emigrantmi, kde sa zoznámil aj s Leninom. Počas prvej svetovej vojny bol frontovým dopisovateľom a do Ruska sa vrátil v roku 1917. Zažil občiansku vojnu a v rokoch 1917 až 1921 váhal medzi podporou a odmietaním bolševikov. Opäť odcestoval do Európy. Striedavo žil vo Francúzsku, Belgicku a v Nemecku. V roku 1924 sa vrátil do Ruska. Moskva ho však onedlho vyslala do zahraničia, odkiaľ ako dopisovateľ písal pre sovietske noviny. Napríklad vo svojich spomienkach na cestu po Slovensku napísal okrem iného jeden zaujímavý postreh. Zdalo sa mu, že prechádzal krajinou, ktorá nemá mesta. Na vysvetlenie dodáva, že videl

síce sídla s námestiami a hádam i zopár ulíc okolo nich, ale na ich konci už kvíkali prasiatka, kotkodákali sliepky a ďalej už začínali polia či lesy. Mesto nevidel. Erenburg žil najmä v Španielsku a vo Francúzsku. Do Sovietskeho zväzu sa vrátil v roku 1941. Za román Pád Paríža, v ktorom ostro útočil proti Západu, získal v roku 1942 vysoké vyznamenanie, Stalinovu cenu. Do Bratislavy prišiel tesne pred založením Spoločnosti pre hospodárske a kultúrne zblíženie s novým Ruskom. Erenburga na Slovensko bezpochyby pozval Clementis. Davisti totiž s radosťou čítali jeho modernistické prózy a úvahy o umení. Považovali ho za sovietskeho spisovateľa, hoci vtedy žil v Paríži. Erenburg pre nich predstavoval symbiózu vlastných predstáv o jednote moderného umenia a socialistickej ideológie. O prvom stretnutí Clementis napísal:

„Sedeli sme okolo stola u Lechnera. Pokúšali sme sa ho baviť rozprávaním vtipov. Tie sme mu hovorili po slovensky. Na to len bezradne prikyvoval hlavou. Potom nasledovala autogramiáda, toasty a bezradná spoločnosť stojaca na rohu Suchého mýta. Všetko zachránil Tido J. Gašpar, keď zrazu vykrikol: ‚Nuž, mizerere, čo sme my dáky český PEN klub? Hybajme pod viechu.‘ Staré víno, stolík v kuchyni a spev Tida a Janka Hrušovského, ktorý sa Iljovi pokúšal akousi primitívnou internacionálnou slovenčinou vysvetľovať rozličné spôsoby ‚zakurovania‘ fajok, až konečne sa všetci dorozumievame. Ilja Grigorievič si podmaňuje Slovensko a Slovensko jeho.“

Erenburg v spomienke na tieto chvíle, ktoré uverejnil v DAV-e v článku Vernosť v srdci a vernosť osudu, nehovoril o trápnom začiatku. Nezabudol však na zážitky pod viechou. „Vlado Clementis,“ spomína si, „mladý redaktor literárno-umeleckého časopisu DAV, zaviedol ma pod viechu. V izbe sa hemžili ľudia, bol tam krik. Prichádzali muzikanti, praclikári a predavači oštiepkov. Za naším stolom sedeli mladí ľudia, slovenskí spisovatelia. Vypytovali sa na Majakovského, na

konštruktivizmus, na industrializáciu Sovietskeho zväzu a na to, čo teraz robia Ejzenštejn, Mejerchoľd, Tatli. Clementis rozprával o víťazstve marxizmu a potom zrazu zaspieval pieseň o zbojníkovi Jánošíkovi. Všetci spievali s ním. Clementis mi s úsmevom povedal, cítil som za ním aj pýchu aj rozpaky: „Vidíte, my Slováci sme už takí.“

Clementis svoje dojmy z jeho návštevy opísal v DAV-e: „Kto pozná jeho žeravé, ironické traktáty, stál bezradne nad tou nezvyklou láskou a úprimným nadšením... naše prvé stretnutia boli krátke. Skončili sa však príslubom, že na Slovensko ešte zavíta. Svoje slovo dodržal. Prišiel na druhý rok aj so svojou ženou Ľubou Kozincevovou a ďalšími dvomi priateľmi. Spolu sme sa túlili po horách i dolinách a nevynechali ani salaše. ‚Vieš,‘ oslovil som Erenburga, ‚tu sme v detstve chodili po salašoch a dedinách. Tu som videl, ako úboho žije náš ľud. Preto musíme urobiť všetko, aby sa to zmenilo. Také je naše prvoradé poslanie.‘“

Erenburg si všimol jeho patetizmus. Celkom s ním nesúhlasil. Nemal nič proti proklamovanému poslaniu. So svojím skúseným veľkorysým pohľadom na svet dostatočne neuznával úsilie prekrývať plachý, cudný vzťah ku kráse a dychu slovenskej zeme takýmito vyhláseniami. V duchu s ním určite nesúhlasil. To si nakoniec aj poznamenal do svojho poznámkového zošita. Dokonca sa mu zamarilo, a neskôršie sa tak aj v reportážach o Slovensku vyjadril, že podľa Clementisa by práve tisovský salaš mohol byť pre svoju krásu, čaro, čistotu a silu ľudovosti hlavným mestom Slovenska.

V tom čase sa Clementis venoval predovšetkým svojim ideám. Zapálene pracoval na tom, aby Slovensko a komunistické hnutie napredovalo. Popritom obdivoval Laca Novomeského, jeho poéziu a prácu.

* * *

Keď sa vo februári 1929 konal V. zjazd KSČ, Vladimír Clementis nebol medzi jeho delegátmi. Ani sa vnútrostraníckych diskusií, ktoré zjazdu niekoľko mesiacov predchádzali, aktívne nezúčastnil. Na rozdiel napríklad od davistu Eduarda Urxa. Ten bol do novembra v Ostrave, kde redigoval Pravdu, bol šéfredaktorom Dělnického deníku a fungoval vo vedení KSČ v moravsko-ostravskom kraji. Potom prišiel do Prahy a stal sa šéfredaktorom Rudého Večerníka a zástupcom šéfredaktora Rudého práva. V tých časoch sa však Clementis venoval predovšetkým kultúre v okolí Bratislavy a bratislavským vysokoškolákom. Organizoval pre nich prednášky o Sovietskom zväze. V Pravde jadrne obvinil verejnosť z ignorácie, že nepochopili začiatok novej dejinnej epochy od fundovaných prednášateľoch, akým bol napríklad Zdeněk Nejedlý.

V. zjazd KSČ bol jedným z najvýznamnejších rokovaní komunistov o stratégii a taktike pre najbližšie roky. Zjazd kriticky hodnotil predchádzajúci vývin strany aj jeho jednotlivých predstaviteľov. Z tohto dôvodu došlo k radikálnej výmene vedúcej garnitúry strany, čo sa prejavilo vo všetkých straníckych pozíciách. Samozrejme nie všetci súhlasili so závermi zjazdu a postavili sa proti nim. Išlo najmä o intelektuálov. Tým sa nepáčili zjazdové uznesenia. Jasne sa proti nim postavilo sedem významných spisovateľov: H. Malířová, M. Majerová, L. Olbracht, J. Hora, S. K. Neumann, J. Seifert a V. Vančura. Keďže sa Clementis a Novomeský v oblasti modernej kultúry pohybovali, zaujali proti nim kritické stanovisko. Podpísalo ho množstvo známych osobností ako J. Fučík, F. Halas, K. Teige...

Clementis sa svojimi článkami a reportážami o ZSSR jednoznačne postavil na stranu Gottwalda. V nich súhlasí s líniou strany. V jeho textoch sa však prejavuje schematický prístup. Tiež v nich badať určité tendencie prehnaného optimizmu a videnia dejinnej perspektívy. Clementis a Novomeský sa jednoznačne postavili za Gottwalda aj preto, lebo ho dobre pozna-

li ešte z čias, keď pracoval na Slovensku. Videli, že je zapálený revolucionár, obdarený energiou, jasným videním problémov a schopnosťou ľudí presvedčiť a ich viesť. Tieto jeho vlastnosti uňho spoznali, keď v rokoch 1923 – 1924 pôsobil na Slovensku. Okrem toho mal pochopenie pre DAV, čo bolo pre nich dosť dôležité. Rozhodujúce však bolo, že neopúšťal líniu dôvery v Moskvu.

Clementis v Rusku

Clementis v roku 1929 skončil koncipienteskú prax a rozmýšľal nad založením vlastnej advokátskej kancelárie. Po takmer trojročnej prestávke znovu vychádza DAV a on je jeho politickou dušou. Počína si sebavedome. Verí si. K jeho väčšej politickej zaangažovanosti prispeli aj dve návštevy Sovietskeho zväzu. Prvú vykonal na výročie Októbrovej revolúcie v roku 1929. Druhú návštevu uskutočnil o rok neskôr, keď sa zúčastnil na kongrese svetovej literatúry v Charkove. Na vlastné oči videl, ako sa v Sovietskom zväze žije. Nevadili mu dlhé fronty pred potravinovými obchodmi, ani určité rovnostárstvo. Páčili sa mu plány, ktoré pripravovali stavanie fabrík v pustatinách, budovanie priehrad a elektrifikáciu, čisté záchody bez hanlivých nápisov, päťročnica a celkové nadšené ovzdušie. Tienisté stránky života sovietskych občanov nevidel. Tie pripisoval ešte k minulým prežitkom, ktoré mali časom pominúť. Sovietsky zväz videl očami, akými ho chcel vidieť. Jednoducho ako štát, v ktorom včera znamená zajtra.

Po návrate domov písal nadšené články o dianí v ZSSR, o svojich skúsenostiach a o perspektívach tohto štátu, ktorého územie tvorí šestinu sveta. Jeho marxistické presvedčenie sa utvrdilo. Zdalo sa mu, že sa ubera správnu cestou. To prezentoval aj na jeho prednáškach, kde živo opisoval, ako sa v novom Rusku radostne žije. Hovoril o cestách po Sovietskom zväze, kde poslucháčov informoval o výsledkoch práce kinoglasistov, zdieľajúc spolu s nimi snahu zachytiť skrytou kamerou lavínu udalostí bez hercov a kulís. Písal tiež o robotníckych kluboch,

o umeleckom plagáte i o boji proti alkoholizmu. Nezabudol ani na Vorošilovov prejav siedmeho novembra, v ktorom vojakom hovoril o pochode traktorov na dedinu a o cieľavedomej agresii proti zaostalosti, o jedinečnosti rozmachu edičnej činnosti a o dychtivých sovietskych čitateľoch. Bol rozhodnutý, že aj Československá republika sa raz musí stať takým štátom, akým je veľký Sovietsky zväz.

Charkovský kongres, aj keď sa na ňom zúčastnili spisovatelia z dvadsiatich troch krajín, nebol až taký, aký si Clementis predstavoval, alebo chcel. Začiatkom tridsiatych rokov sa v umeleckej sfére črtá už niekoľko orientácií a smerov vzájomne si odporujúcich. Nepochopili to ani oficiálni predstavitelia kultúrno-politických inštitúcií. Kongres už nepredstavoval ideovú jednomyseľnosť. Zahraničný pozorovateľ už nevidel jednoznačne optimistickú avantgardu a burácajúceho Majakovského. Ten už v roku 1930 nežil. Spáchal samovraždu. Jeho výzva a odkaz znie: *Dnes je básnikom, kto je užitočný. – Dnes je básnikom, kto napíše pochod a heslo.* Z niekoľkých referátov a diskusných príspevkov vtlačili kongresu jeho protagonisti záverečnú rezolúciu. Tá vyústila do útoku proti novým umeleckým smerom a do preferovania proletárskej literatúry. To by bolo prirodzené a pochopiteľné, keby to nevedlo k útokom proti umeleckým smerom a k preceňovaniu literatúry vytvárajanej robotníckymi dopisovateľmi. Dôsledkom línie kongresu a jeho výzvy bola nielen cieľavedomá výchova proletárskych spisovateľov. Hovorili aj o konkrétnych útokoch proti umeleckým prejavom, ktoré neboli vyslovene poplatné vtedajšej určujúcej ideológii. Výsledkom toho bolo aj to, že v Československu útočili na Teigeho a Nezvala, a pochybovali o účelnosti poetizmu v boji proti dôsledkom hospodárskej krízy.

Clementis sledoval s napätím priebeh kongresu a jeho závery prijal s uspokojením. Po návrate domov ich v niekoľkých článkoch podporil. Jeho súhlas s nimi badať aj v obsiahlej štúdii

Slovenská literatúra, ktorú napísal v roku 1930 pre sovietsky literárny časopis Vestnik inostrannoj literatury. Uvažoval v ňom o možnostiach výchovy nadaných robotníkov, ktorá by ich viedla k literárnemu majstrovstvu v Československu.

Proti kategorickému vyzdvihovaniu proletárskej literatúry ako najvyššej hodnoty pre jej ideovo-politický náboj sa postavili aj významní pokrokoví literáti, ktorí o takomto hodnotení pochybovali. Napokon, zložitosť tejto problematiky si skoro uvedomil aj Clementis. V poslednom článku z februára 1931 venovanom charkovskému kongresu nemá už jeho tón typickú ostrosť a rozhodnosť. Naopak, hovorí o potrebe diskusie, o nevyhnutnosti zhodnotiť protekultizmus. Nedomnieva sa, že je možné pestovať proletársku literatúru premenovaním dopisovateľských robotníckych krúžkov na literárne krúžky.

„Vlado,“ oslovil ho Novomeský, „naše skúsenosti s robotníckymi dopisovateľmi nie sú zlé. Ich prostý, tvrdý, holý popis drastického zážitku vedel na našich čitateľov zapôsobiť. Myslím si, že v DAV-e by sme im aj naďalej mali dávať možnosť sa realizovať.“

„Otázka je,“ zamýšľal sa Clementis, „či tak ako doteraz so všetkými chybami a nárečiami, alebo ich budeme mierne upravovať.“

„Myslím si,“ poznamenal Novomeský, „že by sme to mali nechať v tejto podobe. Venovať sa však ich výchove tak, aby sa z nich stali spisovatelia, nie je našou úlohou. Zrejme to nie je ani reálne. Veď bez určitého vzdelania sa človek len ťažko môže stať spisovateľom.“

Clementisovi sa v roku 1929 začal, obrazne povedané, nový život. V prvom rade sa mu skončila päťročná koncipientská prax a otvoril si svoju vlastnú advokátsku kanceláriu. Tiež využíval svoje skúsenosti zo života v Sovietskom zväze. O nich nielen písal, ale aj organizoval prednášky. Popritom rok 1929 je prelomom v dejinách KSČ. No a v neposlednom rade svetová hospo-

dárska kríza vytvorila dobré možnosti pre ideu marxizmu, pre ktorú bol Clementis zapálený. Okrem toho sa v tomto roku konali aj parlamentné voľby, v ktorých sa chystal silne angažovať.

„Ten Vlado to teda obdivuhodne rozbieha,“ prehovoril zamyslene Okáli pri poháriku vína s Urxom. „Je to rodený politik. Je tvrdý, ale má aj srdce.“

„Máš pravdu,“ súhlasil s ním Edo. „Má nadanie pre politiku, dar presne vyjadriť myšlienky, schopnosť postihnúť slabiny protivníka a neobyčajný talent pre polemiku a improvizáciu.“

„Tú má,“ konštatoval Okáli, „založenú na znalosti vecí, na vzdelanostnej a kultúrnej úrovni. Nebojí sa kriticky vystupovať proti každému, o kom si myslí, že by tak mal urobiť.“

„Počúvaj, Dano,“ poznamenal Urx, „tak sme ho vychválili,“ dodal so smiechom, „ako keby bol politický génus a mohol by ísť rovno do marxistického neba.“

„Chvála Bohu, že ho máme,“ pritakal mu Okáli. „V nastávajúcich parlamentných voľbách sa nám zide. Do volieb ide približne dvadsať strán. Bude to nemilosrdný tvrdý boj. Musíme chytiť čo najviac kresiel v parlamente, aby sme mohli tvrdo kritizovať vládu. S nami do koalície nepôjde nikto. Preto sa musíme riadne vyzbrojiť, aby ľudia videli, že za nich bojujeme nielen v uliciach, ale aj v snemovni.“

„Máš stopercentnú pravdu a na to by sme si mali pripíť.“

„Vždy je lepšie mať na pitie nejakú zámienku,“ zafilozofoval si Okáli, „ako piť len tak,“ dodal s úsmevom a vypil pohár vína do dna. Urx ho nasledoval.

„Pán hlavný,“ zavolať na vrchného Urx, „doneste nám prosím vás ešte po dva deci vína. Mám však popritom jednu diskrétnu otázku. Ako iste viete, idú parlamentné voľby. Môžete nám povedať, koho budete voliť?“

„Personál v tejto kaviarni má prísny zákaz vyjadrovať sa k politike. Takže, páni, ráčte mi prepáčiť, ale v tomto vám nemôžem vyhovieť.“ Na to sa poklonil a odišiel preč.

„Ľudia sa stále boja povedať,“ zamýšľal sa Okáli, „čo si myslia. Pokiaľ toto mlčanie neprelomíme, ďalej sa veľmi nepohneme.“

„Máš pravdu. Musíme ísť k masám a pôsobiť na ľudí, aby sa prebrali z letargie a dali hlasy tým, ktorí za nich bojujú.“

Komunisti v systéme politickej štruktúry Slovenska nemali práve ľahkú pozíciu. Nie preto, že by boli málo početnou silou. V roku 1929 boli množstvom získaných hlasov treťou najväčšou stranou. Ich program riešenia závažných problémov spoločnosti bol príťažlivý už opozičným ladením. Jeden z vážnych problémov strany bola slovenská otázka a to vzhľadom na jej internacionalizmus. K tomu treba prirábať skutočnosť, že stranu tvorili príslušníci viacerých národností. Mnohí z vedúcich kádrov nevedeli po slovensky, čo ľudáci šikovne využívali. Okrem toho komunistická strana mala robotnícky charakter. To sa prejavovalo na vystupovaní ich rečníkov. Väčšina z nich nevedela primerane vystupovať, boli ledabolo oblečení a o tom, ako sa má správne rečniť, ani nepočuli. Clementis medzi nimi poriadne vytŕčal. Svojím elegantným oblečením, skvelým rečením a aj životným štýlom, akoby medzi nich nepatril. Preto ho ľudáci nazvali salónnym komunistom, čo mu neskôr pri jeho procese tiež priťažilo. Revolucionára si ľudia predstavovali trochu inak.

Clementis sa vulgárnosťami na svoju adresu nevzrušoval. Pripisoval ich ideovej slabosti a hystérii ich pôvodcov. No ani v zásadných ideových stretnutiach nebolo ľahké byť obhajcom komunizmu. Prebojovať a aplikovať marxizmus na slovenské podmienky bolo náročné. Táto práca pripadla v nemalej miere práve davistom a predovšetkým Vladimírovi Clementisovi. Bolo to tak aj preto, že v prvej polovici tridsiatych rokov sa hranica využitia marxizmu zúžila. Bol to totiž socialistický model marxizmu, ktorý hovoril o internacionalizme. Ten mal vyriešiť aj národnostné otázky. To sa neskôr ukázalo ako chyba.

* * *

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***Clementis***.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.